

SLOBODAN TIŠMA:

Címke nélküli kislemez
avagy
a fiatalság dicsérete

„Oh, no, my Thelonius!”

„Láttam egy halom kislemezt hányódni egy konténer mellett.” – ez lenne az indítás, az első mondat. A számítógép felé hajoltam, hogy új fájl nyissak, de lemondtam erről, arra gondoltam, mégis jobb lenne a táskából előkotorni egy tollat, hogy kézzel írjak. Ám, amikor a táskába nyúltam darabokra tört tollat találtam, s ez zavarba hozott. Talán vissza kellett volna ülnöm a számítógéphez, bepötyögöm az első mondatot, ehelyett megpróbáltam összerakni a tollat – sikertelenül, ismét szétpattant, részei az asztal alá gurultak. Szemét! Tehát, félreértés ne essék, mindezt közvetlenül Szent Orsolya szentélyébe gépelem. A gépeknek folyton új neveket kell adnom, akárcsak az állatoknak, hogy kevésbé féljek tőlük. Már ki is szállt a fejemből, min morfondíroztam – az első mondatnak erős ütésnek kell lennie, egy olyan akkordnak, amelyből az egész történet kivirágzik. A számítógép a szavak konténere, a szemété, hulladéké, akárcsak az a ceruza, amelyből kikeltek volna a betűk. Egy koldus lennék, aki e konténerben turkál? A szavak olyasféle dolgok, amelyek a konténerben vagy mellette végzik, mint azok a kislemezek, amit valaki abban a reményben dobott ki, hogy valakinek mégis hasznára lehetnek.

De, mit is kezdtem volna ezekkel a kislemezekkel, amikor egy ósdi lemezjátszóm volt, amelyen csak *long play* lemezeket hallgathattam, 33-as fordulatszámon, semmi esetre sem 45-ösön, ami a kislemezekhez szükséges. Persze elmennének 33-ason is. Roppant kíváncsi voltam, milyen zenét őriznek, már ha egyáltalán zene volt rajtuk. A címkéket megnedvesítette az eső, majd leváltak és eltűntek, meztelen fekete lemezeket hagyva maguk mögött, barázdáikban titokzatos, nesztelen hangok váraakoztak. A gramofonomon egy oktávval mélyebben szólt mindegyik, a női vokálok férfinak tűntek, az utóbbiak pedig érhetetlen mormolásnak. Ám nemcsak egy oktávval csúsztak le, sokkal mélyebbről mordultak fel, viszont jóval magasabban, hisztérikusabban, sipítózza is szólhattak. Mindez csupán a sebeség, a fordulatszám kérdése. Mindenesetre, ezek más hangok voltak, nem azok, amelyeket a barázdákra szántak. Továbbra is egy halom fekete kislemez előtt ácsorgok. Körülöttem minden csupa víz a hosszantartó esőtől. Terjeng a konténer büze, ám ez csöppet sem zavar, nem sietek sehova. Egyáltalán érdekel az engem, mi van a lemezeken? Valami elképesztő zene, más hangokká, neszekké alakuló hangok, végül elcsendesednek és minden megváltozik. Manapság a szavak valójában alig érdekelnek, unalmasak, görög-római stílustól terhesek, miteszereként rügyeznek, akárcsak a romlás felfoghatatlan csókjai. A mondatban a

szavak olyanok akár a szarvak a zsákban, csak, hogy egy népies metaforával szóljak, népies-sel és pokolival. Igazából a szavak egyformák, mivel minden mondat zsákutca, feneketlen lyuk, mely elnyeli a pusztuló szavakat. Vagy a történet, már amennyire ez foglalkoztat engem, vajon mit tud ez még nyújtani számomra, hacsak nem annak élvezetet, hogy: „Meséljenek nekünk egy történetet, mondják el, mi lett vele.” Ám ez sem izgat különösebben. Na ja, mindent elkotyogtak már. Minden történet csupán újraírja a régieket. Mégis, valaki, épp erre kíváncsi, ezekre a már kívülről fűjt sztorikra, hogy megismételje őket maga számára, ahogyan gyermekkorunkban is oda voltunk a már százszor hallott mesékért.

2.

Emlékszem a régi újvidéki téli éjszakára, amikor édesapám elpáhol egy kislemez miatt. Annak ellenére, hogy kiborult a haragtól, uralkodott magán, súlyos tenyerét az arcomhoz lapította, kiabálva: „Ezek pofonok, felfogtad, pofonok, s én verlek!” Ez elég volt, bár egyáltalán nem is fájt, hogy megbántson, amit sohasem bocsátottam meg neki. Igen? Valójában szeretnék megbocsátani neki, csak még nem vagyok eléggé határozott, emiatt szenvedek. Már több mint negyven éve, hogy a Futogi út Szent Miklós Panthágyi katolikus temetőjében rothad édesapám, az el nem ismert operaénekes. Én azóta is cipelem magammal a fájdalmat, azt a szégyenletes sebet, amit tévedésében ejtett rajtam. Odalenn már teljesen felbomlott, a sírkő megrepedt a fagytól, s a repedés tovább terjedt a pannon esők zuhanyától. De most is belémhasít, amikor felidézem; esténként a konyha mögötti lányszobába zárja magát és Kavaradosi „Toska” című operájának áriáját énekli, vagy az apai áriát a „Traviátából”, azt, amikor Alfréd apja arra kéri Violetát, mondjon nemet a fiú szerelmére, s így áldozza fel magát.

Gyakran meglestem titokban. Egyszer egy résnyire nyitott ajtón keresztül láttam, amint sír, miután elénekelte Kavaradosi áriáját. Vagy valami sokkal izgalmasabbat: a fürdőszoba kulcslyukán át úgy tűnt, mintha valami furcsa mozdulatokkal hadonászna a lavór fölött, az is lehet, hogy a saját, tükörbeli alakjával vitatkozott csapkodva a kezeivel. Mindez valószínűleg, csak a pubertáskori képzelgéseim terméke volt. Jobbról, a lavór mellett egy vízkazános barokk kályha állt. Balról kézmosdó, mellette a klozet, amelyre gyerekként rendszerint felmásztam, hogy szellőztető ablakon át a világítóakna nyílásába kukkantsak, ahová a lakók mindenféle kacatot hánytak, amelyet sehogy sem tudtak eltüntetni, mivel nem volt bejárat, vagy ha igen, akkor beretesztették és senki sem törődött vele. A szeméthalom időről-időre duzzadt, várható volt már, hogy egy napon eléri az első emeletet, a mi lakásunk szintjét. Viszont ez, természetesen sosem következett be. Néha magam is átdobtam az ablakon apróbb tárgyakat a hulladékhegyre. Akármikor a világítóakna nyílásába pillantottam, a kép folyton átalakult, érdekes módon a rakás külalakja napról-napra változott. Az eső és a hó szintén kitartóan áztatták a szemetet, amely időnként, hogy úgy mondjam, dolgozott, s emiatt nehéz bűz terjengett. Mindenesetre a világítóakna titokzatos hely volt, rendkívül felcsigázta

a fantáziámat: sötét tengely körül forgolódott a ház éjjeli-nappali lénye, amelybe hulladékként ömlöttek a lakók kiáltásai és suttozásai, a különféle beszédfoszlányok, dalok, veszekedések és sírások, a szeretkezések nyögései, az üritések s az öblítések neszei, ekként épült fel a kísérteties halom, maga a létezés alapja.

Valamelyik nappal ezelőtt, amikor hazajöttem a fárasztó munka után, J. könnyes szemekkel várt, pánikolt: „Dragica eltűnt!” Dragica egy kis macska, egy hónappal ezelőtt találtunk az utcán.

„Hogyhogy eltűnt?” – „Sehol sincs, aggódom, hogy a világtóaknába ugrott, mivel elfelejtettem bezárni az előszoba ablakát.”

Megmozgattuk az ablak melletti szekrényt, úgy, hogy az ablakot épphogy csak ki tudjuk nyitni, ám ez is elég volt ahhoz, hogy a macska kisurranjon rajta. Felmásztunk az eltolt szekrényre, bámultunk a résen keresztül. Ebben a világtóaknában is marha sok szemét volt, amit a lakók hánytak össze, különféle maradványok, hétköznapi tárgyak, naponta és végérvényesen kidobott kacatok. Úgy tűnt, hogy a rakásban mocorogni láttam egy kis mancsot, vagy ez csupán egy a levegő áramában lengő pókhálófoszlány volt? Hol kis mancs, hol pókháló, sehogy sem tudom kislabizálni, melyiket látom. J. szintén felkapaszkodik a szekrény tetejére, figyel, ám ő sem biztos, Dragica mancsát vagy egy remegő rongyot lát. Mintha miákolást hallanánk, segítség utáni kiáltást. Majd ismét úgy tűnik, hogy ez csak egy reccsenés, netán csecsemősírás, amely a szomszédos lakásból szüremlik ki.

„Hogy segíthetnénk neki?” – „Fogalmam sincs.”

Bekúszhatunk a világtóaknába a pincéből? De ennek az épületnek nincs is pincéje, ahogy alapzata sincs. Talán ebbe a világtóaknába be sem lehet jutni. Ez egy zárt tér, falakkal lebilincselve, ha oda belépsz, többé nem szabadulsz. Csak kis ablakai vannak, a fénynek, a tekintetnek. Szörnyű. Sok minden bomlik ott, ez egy feneketlen lyuk, folyton elmozdul, hol jobbra, hol balra moccan.

De hadd térjek vissza a verés és a kislemez történetéhez. Egyszer kaptam a szüleimtől ajándékba egy kislemezt, csak nem emlékszem már milyen alkalomból. Valószínűleg születésnap ajándék lehetett, vagy újévi, nem tudom. Az is lehet, hogy a szüleim e kislemez vásárlásával – közvetett módon – a saját kívánságukat teljesítették, mivel a lemez egyik oldalán a „Híd a kwai folyón” című híres film – mely nyilvánvalóan tetszett nekik – alaptémáját lehetett hallani. Úgy rémlik, a filmet legalább háromszor-négyszer megnézték a „Jadran” moziban. A hordozó másik oldalán egy jazz-blues ballada volt, szintén egy filmzene, amelyet trombitán és egy kis tagú kísérettel adtak elő. Ez a blues, egészen egyszerűen, megbabonázott. Benne foglaltatott minden múlhatatlan szépség és egy megismételhetetlen, eljövendő fiatalság dicsérete. Az a trombita, amely beszélni próbál, énekelni, dadogni és halkan sírni, a szabadság ébredésének, a mindentől való függetlenség érzésének az előhírnöke volt. Úgyhogy ez a zene számomra egy különös, felbecsülhetetlen értéket jelentett. Teljesen magamon kívül voltam, amikor meghallottam, s ez nekem egy sajátos ritussá vált. Természetesen, mindig egyedül hallgattam meg, szóba sem jöhetett, hogy valami más jelenlétében tegyem fel a lemezt. Ugyanakkor a „Híd a kwai folyón” zené-

jétől kirázott a hideg. Egy katonai menetelésről volt szó, melyet a kórus füttyölt a pergődobok kíséretével. Ez ismert szám volt, minden percben leadták a rádión, viszont az ízlésemnek banálisnak és bugyutának tűnt. Ráadásul úgy hangzott, mint egy opera vagy operett kórusa, feltehetően ez volt az oka annak, hogy közel állt a szüleim szívéhez. Viszont a lemezen bemocskolta és lealacsonyította mindazt, ami oly fenséges, mint a blues. Úgy döntöttem, egyszerűen eltüntetem a giccsot a lemezről, mert nemcsak az, hogy az a fürmedvény sértette és megalázta azt, ami oly érzékenyen érintette fiatal lényem legmélyebb rétegét. A blues, a fiatalságom e zenedarabja valami olyasmi volt, aminek mindentől távolnak kellett lennie, olyannyira, hogy semmi sem közelítheti meg a pienesztálját.

Amikor egy éjjel magamra hagytak otthon, apám villanyborotvájából kiszedtem a pengét és megkaristoltam vele a lemeznek azt az oldalát, ahol a „Híd a kwai folyón” filmzenéje szökö, mit sem sejtetve a következményekről. Néhány nap múlva apám észrevette, mit műveltem. Arra gyanakodott, hogy e gonoszságot neki és anyámnak szántam, szerinte ezzel akartam megbosszulni azt, hogy nem vette meg a nikkelezett svéd acélból készült korcsolyát, amit kitartóan kibiceltem a Zsidó utcai boltban. Talán azért nem vásárolta meg nekem, mert félt, hogy összetöröm magam rajtuk, vagy azért, mert a korcsolyák fényes pengéi valami félelmetesre emlékeztették, tudja az isten mire. És elpáhol. Már említettem, hogy tenyereit az arcomhoz lapította, haragjában üvöltve: „Verlek!” Valójában, csak színlelt. Szimbolikus pofozás volt ez, de ez is épp elégnek bizonyult. Ezzel a tettével megalázta a fiatalkori eszményemet, amit az az ének, az csodálatos blues megtestesített. Gorombaságával megsértette a fiatalág dicsőségét és szépségét, s az, hogy ezt indulatból tette, nem mentette fel. Ma meg tudom érteni a tévedését, mivel *neki nem volt apja*, pontosabban én voltam az apja, nem volt olyan helyzetben, hogy tanuljon a saját, illetve az én hibáimból, de mit is kezdjek most ezzel. Ráadás volt a jajra, hogy a szimbolikus verés mellett a kislemeztől is megfosztott, ami számomra tényszerű és végleges volt. Egyszerűen az apám elkobozta tőlem a lemezt és elrejtette, vagy kidobta valahová. Akkoriban még zöldfülű és járatlan voltam, hogy ismerjem, ki írta azt a zenét, ki adta elő. Talán nem is akartam tudni, mivel számomra ez névtelen, szó nélküli zene volt, akárcsak a fogalma. Most úgy rémlik, hogy az „Egy suhanc, trombitával” c. filmnek lehetett a zenéje, s még a karrierje kezdetén, a fiatal Chat Baker játszotta fel – emléke örökké éljen! Vagy netán Harry James volt az? Ugyanakkor, ha ezzel akkoriban tisztában vagyok, nemigen tudtam volna vele mit kezdeni. Az ötvenes években, Újvidéken szinte lehetetlen volt szerezni *ugyanilyen* lemezt. Több mint valószínű az egyik újvidéki boltban szereztek be, ahol javarészt külföldi árú árultak, gyakran csak egy példányban. Természetesen a „Híd a kwai folyón” slágerének kislemezét szinte minden papírboltban meg lehetett találni, de ezek B oldalán nem volt az én bluesom, azokon valami más zene szökö.

Így vesztettem el azt, amit a szívemből téptek ki, csak a zene emléke maradt meg, de a dallamát nem tudtam már többé elénekelni, elfüttyülni. Néha arra gondoltam, hogy egy idő után apám visszaadja a lemezt, amit valószínűleg fitorogva utasítanék vissza, vagy, hogy esetleg valahol rátalálok, felnyitok egy ládikát és előtűnik a kis fekete lemez, piros címkével. Ám ebből semmi sem lett.

Leszoktam már arról, hogy a fürdőszobában felmászok a WC kagylóra, s bámuljak a kis

ablakon át a világtóakna kaleidoszkópjába. Egy napon viszont, mintha valami odalökött volna. Ahogy kidugtam a fejem az ablakon, a világtóakna jobb sarkában a szeméthegeyen megpillantottam a kislemezt, de címke nélkül, *az eső megtette a magáét*. Az jutott eszembe, hogy horoggal és damillal megpróbálom kihalszani a limlomból, ez simán megoldhatónak tűnt, aztán megállapíthatom, egyáltalán az én kislemezemről van-e szó, viszont hamar megdöntöttem magam és elálltam ettől. A történet lezárult. A kislemez már semmit sem jelentett számomra. El akartam felejteni az egészet, a zenével együtt, amely most csak emlékeztetni tudott az elmúltakra.

Egy este, a lányszoba kitárt ajtaján át, ismét láttam az apámat, ahogy egy kis asztalkának támaszkodva törölgeti a könnyeit. Arra gondoltam, talán bánkodik, rájött a tévedésére és lelkiismeretfurdalása van a rajtam elkövetett igazságtalanság miatt, már csak azért is, mert akkoriban nálam, aki a pubertáskor teljében voltam, feltűntek egy súlyos mentális betegség tünetei, amelyek később elhatalmasodnak rajtam. Ám most is, mint mindig, valami egészen másról volt szó.

Még három-négy hónap sem telt el a lemezes eset óta, amikor egy tavaszi reggelen, a Pavlova utcai lakásunkba két fehér inges, feltűrt ujjú ember jelent meg. Megparancsolták az apámnak, hogy pakolja össze a legszükségesebb holmiját és kövesse őket. Még pizsamában voltam, álmosan álltam a sötét előszobában, ahol csikorgott a parketta a két dromedár alak lépteit alatt, szemtanúja voltam egy hihetetlen operajelenetnek: anyám sikított és kegyelemért esdekelt. De az állambiztonságiakkal nem lehetett tréfálni. Azt mondták, nem tudják pontosan miről van szó, az apát valószínűleg meggyanúsították egy szerszámlopásért abban a színházban, ahol díszletesként dolgozott. Szobám ablakából még csupán annyit láttam, ahogy apámat egy drapp színű „Opel Olimpiába” terelik. Anyám nem akarta elengedni, makacsul szorította a kezét, de az a két alak valahogy szétválasztotta őket, energikusan, de nem túl gorombán.

A bírósági eljáráson, amely rövid ideig tartott, kiderült, hogy apám egy külföldi hírszerző irodának bizalmas információkat továbbított. Hét szigorú börtönrésre ítélték, s azonnal elszállították a szirmiumi börtönbe a büntetés letöltésére. Milyen titkokat tudhatott, ma sem világos, s talán nem is ismertem valójában apámat. Valószínűleg baromságokról mesélt valakinek, a politikáról vitatkozott, amaz pedig feljelentette, mi lehetett más? Lakásunk felett, a másodikon két frissen beköltözött JNA* tiszttal lakott, Banković kapitány és Branković hadnagy, akikkel apám néha a folyosón diskurált, s miután elítélték apámat, anyámra vetették szemüket, noha mindketten házasságban voltak, s kisgyermekük is volt. Minden héten dél előtt szerelmes kandúrkérőkként duettben énekeltek, ami a világtóaknán keresztül ocsmányul visszhangzott. Később megtudtam, hogy ezt az éneklési stílust jojkanye-nek, illetve jojkacsenje-nek, vagy valami ilyesminek nevezték.

Néhány év és egy-két hónap után anyám kapott egy levelet a börtöni igazgatóságtól, amelyben arról értesítették, hogy férje, R. K. váratlanul meghalt. Én akkoriban már teljességgel elmerültem a pubertáskori világomba, megbabonázott az örület: én többé nem

* Jugoszláv Népi Hadsereg

voltam én, hanem valaki más, idegen és ismeretlen önmaga számára, legalábbis így éreztem, annak ellenére, hogy az elmém teljességgel ép volt. Aztán valahogy megszoktam ezt az állapotot és mégsem veszítettem el a kapcsolatomat a realitással. Rendszeresen jártam az iskolába, korombeliekkel barátkoztam, feltaláltam magam, akkor is, ha gyakran úgy tűnt előttem, hogy csak álmodom az egészet. Talán épp az segített valahogy átvészelni az összes gondomat, hogy kombináltam az úszás gyakorlatiasságát a lelki merüléssel. Mindez csupán álom volt, ahová elrejtőztem. Apámat teljesen elfelejtettem. Majd csak néhány év múlva - amikor a tengeri mélységekből virágként a felszínre úsztam – várt rám a fekete napsütötte lemez árnyéka, címkéje betakarta az egész égboltot, amely a mai napig gyengéden kínoz, állandóan foltozgatva azt a mondatot, ahol minden szó megegyezik, ám valójában megvéd a...? Stb. és tra-la-la...

Orcsik Roland fordítása

A fordítás alapjául a szerző *Singlica bez etikete ili slava mladosti* c. kézírata szolgált.